

(діяльності, норми, правила, погляду і ін.), який змінює в чомусь його уявлення і думку про себе. Без цього суперечливого моменту, що вимагає вольового зусилля, рефлексивно-критичного погляду на себе, не може бути власне особистісного розвитку. В особистісно орієнтованій ситуації учень не просто включається у виконання завдання (дії). Він діє в цілому, з відповідним йому мотивом; критично оцінює інформацію, подію і власні дії, що відбуваються; проводить ревізію колишніх смислів і активно шукає нові; формулює (часто спочатку виражає) власну думку і висновок; ухвалює рішення “на свій страх і ризик”; його захоплює сам процес, стрес, що “лоскоче нерви”, гра творчих сил, радість спілкування з партнерами; відповідальність, очікування і високий соціальний рейтинг виконуваної діяльності. Це надихає вихованця на прийняття відповідальності, на мобілізацію волі для подолання перешкод.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в з’ясуванні специфіки діяльності викладача особистісно орієнтованої музичної школи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бех І.Д. Виховання особистості: Підручник. – К.: Либідь, 2008. – 848 с.
2. Ветлугіна Н. Музичний розвиток дитини. – К.: Музика Україна, 1978. – 253 с.
3. Подласый И. Педагогика. Новый курс: Учебник для студ. пед. вузов: В 2 кн. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. – Кн. 1: Общие основы. Процесс обучения. – 576 с.
4. Хуторской А.В. Методика личностно ориентированного обучения. Как обучать всех по-разному. – М.: ВЛАДОС-ПРЕСС, 2005. – 383с.

УДК 371.14:373.3

В.В. Примакова

ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДНИХ УЯВЛЕНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ПІД ЧАС РОЗВ’ЯЗАННЯ ВІНАХІДНИЦЬКИХ ЗАДАЧ

У статті обґрунтовано важливість та особливості використання у навчально-виховному процесі теорії розв’язання винахідницьких задач як засобу формування світоглядних уявлень молодших школярів. На основі аналізу праць науковців визначено структурні компоненти даної технології та окреслено умови її впровадження в роботу школи.

The article ground importance and peculiarity of usage of theory of decision of research problems in the educational and upbringing process as the means of formation of outlook views of young schoolchildren. The article defines component parts of this technology on the base of analysis of works of scientists and underlines the means of its inculcation into the work of school.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство зацікавлене у вихованні особистості, здатної до творчої самореалізації, ефективного навчання і праці протягом життя, про що зазначено сьогодні в основних державних документах. Відтак, завдання формування світоглядних уявлень особистості як основи її інтелектуального розвитку є надзвичайно важливим і актуальним.

Первинні уявлення про світ, про особливості його розвитку починають формуватися в ранньому дитинстві. Поступово побутові уявлення під впливом інтелектуального розвитку та здобутих під час навчання у школі узагальнених знань, перетворюються в наукові, які протягом навчання постійно змінюються, збагачуються, розвиваються. Тому у процесі пізнання дитиною світу педагогам важливо спрямовувати увагу на формування адекватних світоглядних уявлень учнів, зокрема молодших школярів.

Інтенсивні зміни, що відбуваються сьогодні в науці, економіці, суспільстві ускладнюють процес розуміння учнями закономірностей і особливостей розвитку

оточуючого середовища. Це зумовлює необхідність пошуку і впровадження форм та методів організації навчально-виховного процесу, які б дозволяли дітям сприймати світ цілісно, системно, адекватно, розуміючи взаємозв'язки між поняттями, явищами, що відбуваються в ньому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі формування світоглядних уявлень особистості в усі часи надавалося особливого значення. Вона привертала увагу видатних філософів давнини Аристотеля, І. Канта, Платона та ін. Це питання є дуже актуальним і в сучасній педагогіці та висвітлюється у працях І. Беха, С.Гончаренка, В. Демиденко, В.Ільченко, В. Кузьменка, Л.Максимової, Н. Нетребко, О. Опалюк та ін. Психолого-педагогічні умови формування наукового світогляду досліджували Ю.Руденко, Є.Дурманенко; умови формування наукової картини світу у школярів розглядали С.Гончаренко, В. Кузьменко, Н.Нетребко; проблему створення світоглядних уявлень розв'язували Л.Корміна, Н.Шахирєва та ін. Велика увага приділялася розкриттю різних аспектів морально-естетичного світогляду (І.Бех, О.Опалюк, А.Фасоля); світоглядної культури та ціннісних моральних орієнтацій (В.Дряпіка, С.Лапаєнко, О.Шаповал); уявлень про загальнолюдські цінності (Г.Фрейман). Отже, аналіз досліджень свідчить про посилену увагу науковців до проблеми формування світоглядних уявлень учнів, проте вивченню питань використання сучасних педагогічних технологій як засобів формування світоглядних уявлень молодших школярів приділено, на нашу думку, недостатньо уваги. Розглядаючи теорію розв'язання винахідницьких задач, як засіб, що сприяє вдосконаленню навчально-виховного процесу, виробленню у дітей систематизованих і узагальнених знань про світ, треба відзначити, що науковий інтерес для нашої розвідки становлять педагогічні ідеї Г.Альтшуллера, Є.Авербуха, М.Гафітуліна, А. Гіна, Г. Іванова, С. Литвина, М.Меєровича, С.Савранського, Л.Шрагіної та інших учених.

Отже, зважаючи на вищезазначене, *мета даної статті*: визначити роль та особливості використання у навчально-виховному процесі теорії розв'язання винахідницьких задач як засобу формування світоглядних уявлень молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. Для дослідження питання формування світоглядних уявлень молодших школярів, важливо з'ясувати суть поняття “світоглядні уявлення”. Так, на думку В. Демиденко, світоглядні уявлення є результатом впливу на людину оточуючого середовища, вони об'єднують у собі суб'єктивний та об'єктивний компоненти: стають результатом співвідношення особистісного – “Я” і навколишнього “Світу”. Розглядаючи світоглядні уявлення як узагальнену форму розуміння світу, дослідниця зазначає, що їх система містить уявлення людини про світ, про саму себе, про загальнолюдські цінності, шляхи розвитку та існування суспільства. Разом із системою переконань, принципів та ідеалів вони складають світогляд людини [1]. За визначенням Л. Максимової, світоглядні уявлення – це сприйняття світу крізь призму духовного досвіду людини, його розуміння, тлумачення, перетворення й чуттєво-емоційного переживання на засадах ідеалів і переконань, норм особистості й суспільства, життєвих цілей тощо [2]. Відтак, формувати здатність дитини сприймати і розуміти світ цілісно й адекватно важливо, на нашу думку, вже в початкових класах. Проте необхідною передумовою виникнення певних уявлень, цінностей, розуміння світу є наявність у молодших школярів системи цілісних наукових знань про навколишній світ. Такі знання вони отримують під час навчання в початковій школі за умов виконання низки умов до організації навчально-виховного процесу. Серед них надзвичайно важливими є: реалізація міжпредметних зв'язків, інтеграція навчальних дисциплін, організація дослідницької, пошукової, проектної, творчої діяльності та інші. Така організація навчально-виховного процесу забезпечить не фрагментарний, а цілісний характер знань, отриманих учнями. У цьому ж зв'язку виникає необхідність пошуку і впровадження нових підходів та педагогічних технологій, що сприятимуть розв'язанню питань оптимізації пізнавальної діяльності учнів, зокрема молодших школярів, формування їх світоглядних уявлень, цілісної наукової картини світу.

Корисними для вирішення цих питань будуть, на нашу думку, методи, що містить теорія розв'язання винахідницьких задач (ТРВЗ), які сприятимуть формуванню інтелектуальних умінь і навичок, пізнавального інтересу молодших школярів, розвитку в них системного, функціонального, діалектичного та інших видів мислення.

Автором теорії розв'язання винахідницьких задач є Г.Альтшуллер. З 1949 року він розробляв її як методику винахідництва для пошуку розв'язання технічних проблем. Науковець дослідив розвиток технічних систем і довів, що він відповідає загальним принципам розвитку та сформулював відповідні закони [3]. Г.Альтшуллер дійшов висновку, що застосування ТРВЗ замінює хаотичне перебирання варіантів алгоритмічними діями, при цьому операції мислення стають усвідомленими та керованими [4]. На підґрунті цієї теорії була побудована пізніше ТРВЗ-педагогіка. Одним із основних її завдань є розвиток у дітей діалектичного мислення на основі формування системного аналізу, вміння бачити в подіях, явищах протиріччя і знаходити результати його рішення, вміння вирішувати завдання різними способами. Методи ТРВЗ сприяють формуванню вмінь систематизувати та структурувати інформацію з метою творчого її використання в нестандартних ситуаціях. Поклавши в основу теорії принципи розв'язання суперечностей, системності, Г.Альтшуллер, велику увагу приділяв теорії розвитку творчої особистості [4]. Його учень та послідовник М.Гафітулін розробив систему поетапного творчого розвитку людини. Практична діяльність дослідника з адаптації ТРВЗ (АТРВЗ) дозволяє з'ясувати нові підходи до застосування методів творчого розвитку особистості, що йде шляхом пізнання та подолання проблем [5]. Науковці М.Меєрович, Л.Шрагіна, досліджуючи питання формування культури мислення людини та взявши за основу теорію розв'язання винахідницьких задач, у кінці 80-х років ХХ століття розробили та запровадили в навчальний процес інноваційну технологію "Випереджальна педагогіка". В її основі – функціонально-системний підхід, який забезпечує вивчення матеріалу, що містить проблему, в системі природничо-математичних, гуманітарних, теоретичних наук методами свідомого оволодіння розумовими операціями та прийомами [3]. Такими методами є генетичний аналіз, функціонально-системний аналіз, метод фокальних об'єктів, метод розв'язання суперечностей, алгоритм розв'язання проблемних ситуацій та інші. Саме ці методи і становлять основу теорії розв'язання винахідницьких задач. Не викликає сумніву, що, розуміючи взаємозв'язки між об'єктами, поняттями, вмюючи будувати їх у логічній послідовності, маючи достатній рівень розвитку психічних процесів, дитина матиме змогу здобути міцні знання, які систематизуються у її свідомості в цілісну картину, формуючи світоглядні уявлення та у подальшому – науковий світогляд.

Корисними та ефективними в навчальному процесі і такими, що сприяють його оптимізації, є методи активізації мислення (мозковий штурм, методи фокальних об'єктів, каталогу, гірлянд і асоціацій, синектика тощо) та розвитку творчої уяви (біном-фантазія, методи Робінзона Крузо, Золотої Рибки, прості прийоми фантазування, інверсія, фантастичне додавання й віднімання тощо). Проте, важливо усвідомлювати, що ТРВЗ, згідно з думкою В. Ширяєвої, створювалась, як методологія винахідництва, а методи активізації мислення та розвитку творчої уяви були створені для активізації творчого процесу інженерного винахідництва. У зв'язку з цим, дослідниця зазначає: "Однак сучасній школі потрібна не інженерна, а адаптивна теорія (М. Гафітулін), яка була б придатною для засвоєння вчителями загальної філософії самої ТРВЗ та оволодіння основними інструментами аналізу й розв'язання задач у своїй професійній діяльності" [6: 220]. Адаптивна теорія винахідницьких задач (М.Гафітулін) містить теоретичну частину, де розглядаються закони розвитку систем, системний оператор тощо; інструментальну, складовими якої є аналіз взаємодії систем, стандарти та алгоритм розв'язання проблемних ситуацій; інформаційний фонд ТРВЗ [6].

Розглядаючи "класичну" ТРВЗ, ми поділяємо думку Л.Шрагіної, що основу ТРВЗ складає системно-функціональний підхід на базі об'єктивно діючих законів розвитку систем, а системний підхід є інструментом аналізу ситуацій і об'єктів, що дає можливість сприймати інформацію, структурувати, усвідомлювати її, робити висновки [3]. Аналізуючи інформацію

за певними правилами, виявляючи причинно-наслідкові зв'язки, формуються такі види розумової діяльності, які підвищують ефективність процесів засвоєння знань. Функціональний підхід надає знанням, отриманим у такий спосіб, практичного характеру. У зв'язку з цим, важливим для використання у навчально-виховному процесі початкової школи вважаємо функціонально-системний аналіз. Його суть у тому, що кожне поняття, об'єкт, явище навколишнього світу розглядається як система, яка виконує певну функцію. Кожна система має свою надсистему, якій належать об'єкти, що виконують подібну функцію, а також складається з підсистем, що є окремими взаємопов'язаними її елементами. Отже, система являє собою сукупність елементів, при об'єднанні яких утворюється нова (системна) якість, призначена для виконання основної функції. Важливо, що окремі елементи, з яких вона складається, цієї якості не мають. Кожна система має свої властивості. Її можна застосувати до виконання іншої дії. Тоді маємо справу з другорядною (допоміжною) функцією. Функціонально-системний аналіз передбачає об'єктивну та суб'єктивну думку та оцінку системи, що розглядаємо, аналізуємо. Застосовуючи його до об'єкта, що розглядаємо, чи до проблемної ситуації, можемо зробити більш детальний, глибокий, якісний його аналіз, а процес мислення стає системним [7]. Саме це є важливою умовою формування цілісної наукової картини світу дитини. Оволодіння функціонально-системним аналізом дає змогу учневі об'єднати знання, отримані під час вивчення окремих предметів, в цілісну картину, побачити їх взаємозв'язок. Тоді явища оточуючого світу стануть більш зрозумілими для молодших школярів, більш свідомими будуть погляди на використання знань у їхній практичній діяльності. Щоб виконувати такі завдання, треба використовувати конкретні наукові знання та певний життєвий досвід, отже вони заохочують учня до засвоєння матеріалу з різних предметів, що буде мати не фрагментарний, а цілісний характер.

Системно-функціональний підхід покладено в основу курсу "Природознавство" в початковій школі, що повністю виправдало себе, бо запропонований для вивчення матеріал уявляється молодшим школярам цілісним і повним. Під час уроків діти знайомляться з навколишнім світом, вчать виявляти і розв'язувати суперечності, що є ключем до розвитку творчого мислення. Таким чином, ігрові завдання, запропоновані молодшим школярам, перетворюються на захоплюючу пошукову, дослідницьку, аналітичну діяльність. ТРВЗ спирається на думку про те, що дитина сприймає та засвоює програму навчання тоді, коли вона стає особисто для неї необхідною. Тоді отримуємо результат: кмітливих дітей з розвинутими системним, діалектичним мисленням, уявою, мовою, з цілісними поглядами на життя.

Як зазначає В. Кузьменко, цілісна наукова картина світу та світоглядні уявлення учнів повинні бути системними, узагальненими, впорядкованими на основі певних принципів; вони формуються тільки у процесі цілеспрямованого збору фактів, введенні їх у логічну систему понять, знань [8]. Ці умови задовольняє ТРВЗ, головними положеннями якої є: виявлення протиріччя та його вирішення, різноманітні ресурси, системність та ідеальність [9]. Тому, впровадження в практику роботи початкової школи теорії розв'язання винахідницьких задач має особливе значення, бо дозволяє вирішувати важливі освітні проблеми.

На жаль, технологія ще не набула достатнього поширення в Україні, однак слід зазначити, що практика показала доцільність впровадження ТРВЗ у школах та дитячих садках. На думку С. Болсун, забезпечити ефективність її впровадження в освітянську практику можливо за умови розповсюдження інформації про сутність, зміст, методичку, особливості та досвід роботи педагогів за технологією [10]. Ми згодні з тим, що цінним був би випуск інформаційно-методичної літератури, посібників, рекомендацій з даного питання. Дослідник зазначає, що умовами впровадження ТРВЗ у практику роботи школи є як забезпечення необхідної підготовки майбутніх учителів, так і відповідна підготовка педагогів у системі післядипломної освіти [10]. Під час підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів в інститутах післядипломної освіти важливими будуть проведення лекцій, семінарів, тренінгів з цієї проблеми; зустрічі з науковцями, що досліджують її, творчі

зустрічі з педагогами, які впроваджують ТРВЗ та презентують свій досвід; відвідування відкритих уроків тощо. Не менш важливою є самоосвітня діяльність педагога, якого необхідно стимулювати до творчості, підтримувати та заохочувати, створюючи в навчальних закладах умови, що сприяють реалізації задуманого. Така робота сприятиме усвідомленню освітянами не лише необхідності впровадження ТРВЗ у навчально-виховний процес початкової школи, а й її ефективності у процесі формування світоглядних уявлень молодших школярів.

Багаторічний досвід показав, що дитина, яка оволоділа основними методами ТРВЗ, характеризується високим рівнем пізнавальної активності та яскраво вираженим творчим мисленням, що є важливими умовами формування світоглядних уявлень і наукової картини світу школяра. ТРВЗ-педагогіка, таким чином, “системно” впливає на основні завдання системи освіти: скорочуючи об’єм годин на вивчення базових навчальних програм, забезпечує отримання ними достатньо високого рівня знань, умінь їх узагальнювати, аналізувати та застосовувати у різноманітних сферах життєдіяльності, а отже, забезпечує створення наукової цілісної картини світу учнів [3].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Зазначене вище дозволяє зробити висновок про важливість використання у навчально-виховному процесі теорії розв’язання винахідницьких задач як засобу формування світоглядних уявлень молодших школярів. Ми вважаємо, що впровадження у загальноосвітніх навчальних закладах даних методів дозволяють отримати наступні переваги: підвищення мотивації учнів до навчання, покращення якості засвоєння навчального матеріалу, виникнення свідомого і зацікавленого ставлення дітей до процесу пізнання, що сприяє формуванню у них світоглядних уявлень і наукової картини світу. У зв’язку з цим, треба зауважити, що питання особливостей впровадження теорії розв’язання винахідницьких задач, підготовки педагогів до такої роботи потребують додаткового розгляду та подальшого дослідження. Треба також відзначити, що впровадження ТРВЗ у практику роботи початкової школи можливе сьогодні за умови виконання наступних послідовних навчально-виховних завдань: надання інформації вчителям про сутність, зміст, особливості ТРВЗ в роботу початкової школи; забезпечення відповідної підготовки майбутніх учителів у вищих навчальних закладах, підготовки вчителів у системі післядипломної освіти; забезпечення підтримки навчальних закладів та окремих учителів, що працюють над вирішенням даної проблеми, вивчення та розповсюдження їх досвіду. Всі ці та інші питання потребують більш детального розгляду, подальшого вивчення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Демиденко В.В. Формування світоглядних уявлень підлітків засобами мистецтва: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01/ Демиденко Вікторія Валентинівна. – Луганськ, 2003. – 196с.
2. Максимова Л.И. Формирование эколого-гуманистической картины мира у детей старшего дошкольного возраста.: Дис. ... канд. пед. наук. 13.00.01/ Максимова Лена Інокентіївна. – Якутск, 2003. – 187с.
3. Меєрович М., Шрагіна Л. ТРВЗ-педагогіка. Освіта як синтез філософії, психології і педагогіки / М.Меєрович, Л.Шрагіна // Завуч. Наша вкладка. – 2006. – №35. – С. 2-7.
4. Альтшуллер Г.С. Как стать гением: жизненная стратегия творческой личности / Г.С.Альтшуллер, И.М.Верткин. – Минск: Беларусь, 1994. – 124с.
5. Гафитулин М.С. Адаптивная теория решения изобретательских задач (АТРИЗ) / М.С.Гафитулин // Технологии творчества. – 1998. – №2. – С.40-43.
6. Ширяева В.А. Педагогика плюс теория решения изобретательских задач: терминологический дебют / В.А. Ширяева // Решение проблем многоуровневого образования средствами ТРИЗ-педагогика. Сб. науч. трудов. – Саратов: Научная книга, 2004. – С.13.
7. Грединарова Е.М. Развитие творческого мышления как условие успешного обучения / Е.М. Грединарова // Практична психологія та соціальна робота. – 1999. – №1. – С. 14.
8. Кузьменко В.В. Формування наукової картини світу учнів: від витоків до сьогодення: [монографія] / Василь Кузьменко. – Херсон: РІПО, 2007. – 600с.
9. Богат В. ТРВЗ: основні положення / В.Богат // Дошкільне виховання. – 2005. – №7. – С.18.

10. Болсун С.А. Психолого-педагогічні умови впровадження ТРВЗ в шкільну практику / С.А.Болсун // Сборник докладов научно-практической конференции “Конструирование учебного процесса на основе ТРИЗ-педагогике”. – Запорожье, 2005. – С.42-52.

УДК 372

Н.В. Савінова

КОРИГУВАННЯ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ЯК УМОВА УСПІШНОГО НАВЧАННЯ В ШКОЛІ

У статті автор аналізує проблеми мовленнєвої підготовки дітей до школи. Наявність помилок у мовленні майбутніх учнів може привести до порушень писемного мовлення.

This article is devoted to a problem of under school age children's speech preparedness before school studies.

Постановка проблеми. Необхідність формування мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання в школі обумовлюється процесом модернізації сучасної освіти України від дошкільця до випускного класу загальноосвітньої школи.

Одним із стрижневих завдань мовленнєвого розвитку випускника дошкільного навчального закладу є оволодіння літературними нормами української мови та формування начатків мовної особистості вже на дошкільньому етапі навчання.

Аналіз останніх досліджень. Мовленнєва готовність дітей до школи досліджувалась низкою російських (Л.І.Айдарова, А.Г.Арушанова, Г.П.Белякова, Д.Б.Ельконін, Л.С.Журова, А.К.Маркова, Л.О.Пеньєвська, Ф.О.Сохін, С.М.Струніна, О.С.Ушакова та ін.) та українських учених (А.М.Богуш, М.С.Вашуленко, А.П.Іваненко, Л.О.Калмикова, Н.Є. Шиліна та ін.).

Одне із провідних місць у формуванні готовності дітей дошкільного віку до навчання у школі посідає мовленнєвий розвиток дітей, зокрема чисте і правильне мовлення, багатий словник, вміння вільно спілкуватись з однолітками і дорослими, із знайомими і незнайомими співрозмовниками; виявляти ініціативу у відповідних комунікативних ситуаціях; доречно використовувати етичні норми спілкування.

Мета статті: обґрунтування необхідності розробки методики коригування мовлення дітей старшого дошкільного віку; системи дидактичних ігор та ігрових вправ коригувальної спрямованості; діагностичних завдань виявлення мовленнєвих помилок у дітей.

Виклад основного матеріалу дослідження. В авторській тематичній програмі А.М.Богуш “Витоки” вперше навчання мови розглядається як мовленнєва і художньо-мовленнєва діяльність, у ній закладено принципи наступності й перспективності щодо змістового аспекту мовленнєвої підготовки.

Під мовленнєвою підготовкою дітей до школи, зазначає А.М.Богуш, слід розуміти наявність навичок усного мовлення, навичок використання одиниць мови для мислення, спілкування; усвідомлення знакової системи мови, спеціальні вміння у галузі читання, письма, вміння аналізувати мовні явища [1].

Мовленнєва готовність дітей до школи включає основні компоненти: певна сума знань про навколишню дійсність, змістова сторона мовлення; рівень розвитку мовленнєвих навичок: достатній словник, правильна звуковимова, граматична правильність мовлення, діалогічне і монологічне мовлення; висока мовленнєва активність дітей; якість мовленнєвих відповідей; оволодіння елементарними оцінно-контрольними діями у сфері мовленнєвої діяльності [2].

Так, Л.О.Калмикова зазначає, що мовленнєва підготовка охоплює весь період перебування дітей у дошкільних навчальних закладах і визначається програмами з розвитку мовлення та навчання дітей рідної мови. Отже, мовленнєва підготовка це змістовий аспект навчання рідної мови [4].